

LANDINRICHTING IN ZUIDELIJK WESTERKWARTIER

Hank Prins

In 1972 is door de gemeenten Grootegast, Marum, Leek en Oldekerk en door de gezamenlijke landbouworganisaties een 'ruilverkaveling nieuwe stijl' voor het Zuidelijk Westerkwartier (ZWK) aangevraagd. Het gebied is ongeveer 22.000 ha groot. Gedeputeerde Staten keurden deze aanvraag niet zonder meer goed, omdat er nog geen streekplan was.

Om nu toch de voorbereiding van landinrichtingsplannen niet verder te laten stagneren, hebben GS, na overleg met de Centrale Cultuurtechnische Commissie, besloten de Sub-kommissie Landinrichting ZWK in te stellen. De sub-kommissie is in 1975 begonnen met het opstellen van landinrichtingsplannen en heeft als taakstelling:

1. Opstellen van landinrichtingsplannen
2. Aangeven hoe deze plannen kunnen worden uitgevoerd en wat de kosten zullen zijn.
3. Een keuze uit de landinrichtingsplannen voorleggen aan G.S.

Geomorfologie

Het Zuidelijk Westerkwartier bestaat uit het Langewold (noordelijk deel) en het Vredewold (zuidelijk deel).

Het Langewold wordt gevormd door een grote ongeveer ZW-NO gelegen dekzandrug (grote gast) met daarop de dorpen Doezum, Grootegast, Sebaldeburen, Oldekerk en Niekerk, en een kleine W-O gelegen dekzandrug (lutje gast) met de dorpen Lutjegast, Westersand en Oosterzand.

Vredewold wordt gevormd door een eveneens ZW-NO lopende dekzandrug met hierop de dorpen Marum, Nuis, Niebert, Tolbert, Midwolde en Lettelbert. Tussen de beide grote zandruggen ligt nog een zandgebied met hierop Trimunt en de dorpen Opende, Kornhorn en Noordwijk. In het oosten ligt een kleiwig met het dorp Enumatil erop.

Houtwal in het Zuidelijk Westerkwartier.

De diverse ruggen worden onderling gescheiden door laagten, grotendeels gevuld met laagveen. Ten zuiden van de rug Marum-Tolbert ligt een uitloper van het Drents Plateau waarop zich in de loop der eeuwen een dik hoogveenpakket gevormd had.

Kultuurhistorie

Tussen omstreeks de 11e en de 13e eeuw zijn de dekzandruggen zeer waarschijnlijk vanuit de Friese Wouden (Opsterland en Smallingerland) gekoloniseerd. Door de grote mate van isolatie, in het oosten grote moerasige gebieden en uitgestrekte venen in het westen en zuiden, heeft het Zuidelijk Westerkwartier een geheel eigen ontwikkeling doorgemaakt.

In deze maatschappij kende men geen

stand van grote boeren of grootgrondbezitters, maar woonde gedurende vele jaren één boer op één kavel. Elke heerd had het recht van opstrek, zodat er lange achter elkaar liggende percelen gevormd werden. Van hoog naar laag veranderde het gebruik van de grond van akkergronden en streekbebouwing via weidegronden naar hooilanden. In het algemeen kunnen we vaststellen dat op de drogere weidegronden de veekeringen bestonden uit houtsingels, terwijl in de nattere hooilanden de perceelsscheidingen gevormd werden door sloten. Ieder had dus zijn eigen deel van de verschillende produktiefactoren en bereikte daarmee een vrij hoge graad van zelfvoorziening.

Huidige toestand

Omstreeks het eind van de veertiger jaren is de eeuwenlange vrij stabiele toestand in steeds snellere mate veranderd. Het gemengd bedrijf heeft het veld geruimd voor veeteeltbedrijven met steeds toenemende veebezetting. Hierdoor ontstaan knelpunten tussen landbouw en natuur en landschap o.a.:

Diepere ontwatering. Voordelen voor de boer zijn: langere weideperiode, hogere veebezetting, hogere grasopbrengsten, betere mechanisatiemogelijkheden. Nadelen, vooral voor de weidevogelstand, zijn: vroeger in het jaar weideslepen en -rollen, vroeger kunstmest strooien en maaien, afname van de variatie van flora (mede door vergroting van de kunstmest gift) en fauna (tgv inperking van het broedareaal).

Perceelsgrootte en -aantal. Momenteel is de gemiddelde perceelsgrootte 1,2 ha (vrij gunstig ivm geringe vertrapingsverliezen door het vee) bij een gemiddeld aantal percelen van 13 per hoofdberoepsbedrijf. Het streven is gericht op het vormen van percelen van ongeveer 3 ha, hetgeen een compromis is tussen geringe vertrapings-

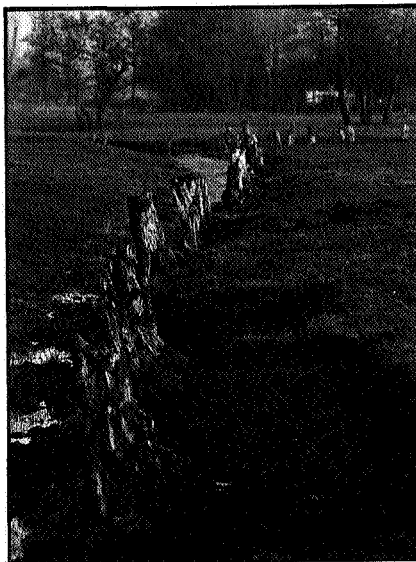
verliezen en minimale bewerkingskosten. De kosten hiervan zijn: vermindering van bewerkingskosten en omweiden van het vee is minder snel noodzakelijk. Een aantal nadelen zijn: afname van de kleinschaligheid en dus vermindering van de landschappelijke aantrekkelijkheid, vermindering van het aantal hout-singels en sloten waardoor afname van natuurlijke waarden optreedt.

De bedrijfsopvolgingssituatie en de daarmee samenhangende werkgelegenheid is niet een direkt knelpunt tussen landbouw en natuur en landschap, alhoewel de indirecte consequenties aanzienlijk zijn.

In 1974 waren er in het ZWK ruim 1400 landbouwbedrijven, verdeeld in 1015 (72%) hoofdberoeps- en ongeveer 400 (28%) nevenbberoepsbedrijven. Ten gevolge van een tekort aan bedrijfsopvolgers zou voor de hoofdberoepsbedrijven een daling van ca. 340 (33%) bedrijven plaats vinden tot 1984 volgens een berekening van het Landbouw Economisch Instituut. Over nevenbberoepsbedrijven wordt in de Landinrichtingsplannen en de voorlichting hierover verder niet meer gesproken.

Volgt men de denkwijze van het 'Haagse' landbouwstruktuurbeleid, dan zijn er ongetwijfeld voordelen. Door 'spontane' bedrijfsbeëindiging zal grond vrij komen. Dit geeft oa. mogelijkheden voor toenemende rationalisatie en mechanisatie, met als gevolg productie (lees: inkomens) verhoging. Ook deze medaille heeft een keerzijde.

Ofschoon het streven naar een vergelijkbaar inkomen en verbetering van de arbeidsomstandigheden van de boeren volstrekt legitiem is, zullen heel wat boeren die op den duur de slijtageslag overleven maar nauwelijks gebaat zijn bij mechanisatie en rationalisatie. Zij zullen hun veestapel aanzienlijk moeten uitbreiden om de grote investeringen die nodig zijn te kunnen bekostigen. De

Restant van een houtwal.

boerenstand als geheel zal drastisch afnemen, terwijl buiten de agrarische bedrijfstak nauwelijks arbeidsplaatsen meer voorhanden zijn.

Uitgangspunten voor de landinrichting

Volgens het inmiddels door Provinciale Staten aangenomen Streekplan voor de provincie Groningen moet het uiteindelijk te kiezen landinrichtingsalternatief aan de volgende voorwaarden voldoen:

tenminste 40% van het gebied wordt ontwikkeld als landbouwgebied (primair agrarisch);
tenminste 25% van het gebied wordt ontwikkeld als landbouwgebied in een gaaf landschap (behoud en beheer van het landschap staat voorop);

tenminste 15% van het gebied wordt beschermd of ontwikkeld als natuurgebied.

Voordat alternatieven werden opgesteld zijn een aantal uitgangspunten geformuleerd voor bestemmingsverandering en herinrichting van het gebied. Deze punten hebben betrekking op een evenwichtige ontwikkeling van landbouw, natuur en landschap, wegen, wonen, recreatie, bosbouw en delfstofwinning. De Stichting Het Groninger Landschap en de Stichting Milieufederatie Groningen, waarin de Stichting Milieubeheer ZWK is vertegenwoordigd, hebben zich in de Sub-kommissie Landinrichting ZWK niet alleen ingezet voor de behartiging van de belangen van natuur en landschap maar hebben zich tevens op het standpunt gesteld dat de landinrichtingsplannen niet ten koste mogen gaan van de kleine boeren.

Een van de gevolgen van de uitgangspunten zal zijn dat schaalvergroting optreedt met een uitstoot van veel (kleine) boeren, ingrijpende waterbeheersingswerkzaamheden in verband met de waterpeilverlaging tot 120 cm beneden maaiveld in grote delen van het gebied, reconstrukties van wegen en verkavelingswerkzaamheden.

Redenen te over waarom de natuurbeschermingsorganisaties zich van deze uitgangspunten gedistancieerd hebben.

Drie landinrichtingsalternatieven

Voor de landbouw is de verdeelsleutel, zoals vermeld in het Streekplan niet acceptabel gebleken, terwijl de uit deze verdeling voortvloeiende kosten te hoog werden. Hierna zijn de uitgangspunten bijgesteld en is besloten om drie alternatieven te ontwikkelen.

Alt. 1: 17100 ha landbouw + landbouw in houtsingelgebied, 2400 ha relatiënotagegebied;
Alt. 2: 16700 ha landbouw + landbouw in houtsingelgebied, 2800 ha relatiënotagegebied;

Alt. 3: 15900 ha landbouw + landbouw in houtsingelgebied, 3600 ha relatienotagebied.

In de Relatienotagebieden is het streven gericht op het veilig stellen van waardevolle kultuurlandschappen. In deze gebieden kunnen boeren die in hun bedrijfsuitoefening beperkt worden door natuurbeschermingsmaatregelen een inkomensgarantie van het rijk ontvangen in de vorm van beheersovereenkomsten in de weidevogelgebieden of onderhoudsovereenkomsten in de houtsingelgebieden.

De partikuliere natuurbeschermingsorganisaties zijn niet gelukkig met zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve inhoud van de Relatienota. Oa. het ontbreken van bufferzones rondom de natuurgebieden in het Zuidelijk Westerkwartier zal ten koste gaan van de kwaliteit van deze gebieden. Evenals de provinciale overheid zijn de natuurbeschermingsorganisaties van mening dat 2400 ha relatienotagebied volstrekt onvoldoende is.

Bezwaren landinrichtingsalternatieven

Door de Milieufederatie en Het Groninger Landschap zijn regelmatig een groot aantal bezwaren geformuleerd, die voor een deel samenvallen met bezwaren van veel boeren, zoals:
de diepe ontwatering. Deze leidt niet altijd tot hogere opbrengsten. Het resultaat kan ook omgekeerd zijn. Plaatselijk kan zeer ongelijke inklinking optreden;
in de drie alternatieven wordt er van uitgegaan dat de prijsverhoudingen tussen energiedragers, kunstmest etc. en aan de andere kant de melkprijzen zo ongeveer gelijk blijven als ze nu zijn. Men gaat dan voorbij aan de pogingen die binnen de EEG worden gedaan om de melkprijzen te drukken in de hoop de productie te kunnen afremmen, evenals aan de stijging van energieprijzen.

Voor het Zuidelijk Westerkwartier als geheel zal een duidelijke verarming van de weidevogelstand optreden, benevens afname van het aantal houtsingels en sloten hetgeen vermindering inhoudt van het totale oppervlak aan kleinschalig landschap. Weliswaar staat er een zekere compensatie tegenover (restauratie resp. aanleg van houtsingels), maar hiervan zal moeten worden afgewacht of de beoogde effecten ook werkelijk volledig behaald worden.

Alternatieve bedrijfsmodellen voor landbouw-bedrijven die geheel of gedeeltelijk in relatienotagebieden liggen niet zijn ontwikkeld. De ongeveer 390 nevenberoepsbedrijven komen in de drie alternatieven niet meer voor, hetgeen als een ernstig tekort is te beschouwen.

Volstrekt onduidelijk is hoe het verder moet met de boeren die wel de ruilverkavelingsrente en de extra waterschapslasten betalen, maar geen geld hebben om door investeringen de (afval)race vol te houden, om van vergelijkbare inkomens en verbeterde arbeidsomstandigheden dan maar niet te spreken. Het juridisch middel om over landinrichtingsplannen te beslissen is gebrekkig. Nog steeds is de ruilverkavelingsprocedure van toepassing, waarbij slechts grondeigenaren en pachters stemgerechtigd zijn. De niet agrarische bevolking van het gebied speelt in deze procedure nauwelijks een rol. Herinrichting is een beter instrument vanwege de vele belangen, de grootte van het gebied (22000 ha), en last but not least, de rijks-overheid betaalt 50 tot 60% van de herinrichtingskosten, reden waarom ze een duidelijke stem in het kapittel moet hebben.■

De heer H. Prins is bestuurslid van de Milieufederatie Groningen en heeft uit dien hoofde zitting in de Sub-kommissie Landinrichting ZWK.

STELLINGEN

De onrust in de omgeving van de Eemshaven kan goeddeels worden weggenomen indien de regering kan verklaren dat het aantal te verwachten kalamiteiten met LNG-tankers gunstig zal afsteken bij dat met konventionele olietankers.

Dr. B.P. Texapeus, Groningen

Het is eenvoudiger de regering dan het aardgas onder druk te zetten.

Dr. G.A. Sunil, Nieuw-Scheemda

De basis een wetenschapper alleen op grond van zijn terughoudende opmerkingen inzake de invloed van de smeerprijs op het waddengebied, de kwalifikatie smeerlap toe te voegen, is te smal.

Dr. J. Buitendijk, Hoogkerk

De werkgelegenheid bij aanlanding van LNG in Groningen wordt onderschat.

Er is geen rekening gehouden met de activiteiten van bergingsmaatschappijen.

Dr. C. Smit de Wijs, IJmuiden